

EN AZ GEÇİM İNDİRİMİ VE AİLE TAHSİSATI

Esat TEKELİ

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi

Mevzuumuz, Gelir Vergisi Kanunundaki tâbiri ile En Az Geçim İndirimidir. Yâni işçi olsun, yahut başka mükellefler olsun bunların gelirlerinden kendilerinin yaşaması için zarurî olan kısmını ayırarak bundan vergi almamak ve ancak bu kısmın üstünde kalan miktardan vergi almak esasıdır. İşi bu şekilde ele alınca işçinin veya diğer mükelleflerin yalnız şahıslarını değil, onların beslemekte oldukları aile fedlerini de hesaba katmak lâzımdır. Çünkü işçinin geçinmesinde aile ferdleri de tabiatıyla dahildir. Bu durumda mevzuumuz şöyle bir şekil alır. Asgari geçim payı ve aile külfetine mukabil vergi indirmesi. Aile yükünden ötürü az vergi alma, işçinin vesair vergi mükelleflerinin pek o kadar hissetmeyecekleri bir şeydir. Çünkü kendilerinden bu vaziyette az vergi alınır amma ellerine açıktan fazla bir şey geçmediği için vergi indiriminin temin ettiği menfaati lâyıkile hissedemezler. Fakat zamanımızda vergide asgari geçim payını indirdikten başka bazı memleketlerde gerek işçilere, gerekse diğer vatandaşlara aile tahsisatı, aile zammı adı altında açıktan bir para verilir. Bu bizde memurlara verilen çocuk zammına benzeyen, fakat ondan çok mütekâmil olan bir yardım tarzıdır. Aile tahsisatı ise, fazladan vermek şeklinde müsbet bir yardımdır. Bizce menfi yardımdan yâni en az geçim indiriminden bahsederken onun müsbet şekli olan aile tahsisatı veya zammı esasını meskût geçmek bir eksiklik olurdu. Gerçi en az geçim indirimi vergi ile, yâni maliye ile ilgilidir. Aile tahsisatı ise doğrudan doğruya yardım ve sosyal emniyet mevzuudur. Bu sebepten zâhiren iki ayrı şey gibi görünür. Fakat en az geçim indirimi dediğimiz şey de daha ziyade sosyal düşüncelerin mahsulü değil midir? Bu durumda bizce ikisinin arasında mahiyet itibariyle bir fark yoktur. Bundan dolayı biz konferansımızda en az geçim indiriminin yanında onun başka bir şekli olan aile tahsisatı bahsine de temas etmeği ve böylece konferansımızın mevzuunu genişletmeği uygun buluyoruz.

Şimdi önce en az geçim indiriminden bahsedelim :

Bir vatandaşın vergi alırken, kendisinin ve ailesinin asgari surette geçinmesi için lüzumlu olan kazanç kısmından vergi almamak, bize bugün o kadar makûl ve haklı görünmektedir ki belki böyle bir indirim lüzum olup olmadığını münakaşa etmeği bile zaid buluruz. Fakat zamanımızdan evvelki devrelerde daima böyle düşünülmemiştir. Vergi alınan gelirden asgari geçim payı indirilmesi fikri birçok münakaşalara sebebiyet vermiştir.

Asgari geçim payını şöyle tarif ediyorlar : Bir ferdin ve ailesinin hayatını devam ettirebilmesi için zaruri olan ve vergiden istisnası icabeden gelir kısmıdır. Vergi alınacak gelirden böyle bir indirim yapılması fikrini ilk ortaya atan ve 1748 - 1832 seneleri arasında yaşamış olan İngiliz filozofu Jeremie Bentham ile yine bir İngiliz filozofu olan Stuard Mill'dir. Ortaya konan bu yeni düşünceye göre, her vazife gibi vergi ödeme vazifesi de, maddî imkâna bağlıdır. Bir kimseden bu imkânın üstüne çıkmak suretile vergi istenemez. Kendi geçimini ölmeyecek derecede ancak temin eden bir mükelleften vergi alınmaz. Gerçi devlet hayatının devam ettirilebilmesi için vergi almak lâzımdır. Ve devletin yaşaması da, ferdin hayatından üstün tutulacak bir zarurettir. Nitekim tehlikeli zamanlarda, düşman istilâsı sırasında devlet ferdlerden hayatlarını feda etmesini istemek hakkını dahi haizdir. Fakat böyle bir zaruret olmayan normal zamanlarda devletin de vatandaşlara karşı bazı vazifeleri vardır. Devlet vatandaşın yaşamasını tehlikeye düşürecek veya onu sefalete mahkûm edecek fedakârlıklar istememelidir. Ferdin sağlığını ve çalışma kabiliyetini muhafaza edebilmesi için kendisine lâzım olan gelir kısmından da vergi almak suretile bunu kısmak cihetine gitmemelidir.

En az geçim indirimi, ancak vasıtasız vergilerde, meselâ Gelir Vergisinde yapılabilir. Bizim verdiğimiz vergiler ise, hepimizin bildiği gibi kendi elimizle doğrudan doğruya hazineye ödediğimiz vasıtasız vergilerden ibaret değildir. Bunların dışında biz her gün istihlâk ettiğimiz bazı ihtiyaç maddeleri dolayısıyla hissetmeden bazı istihlâk vergileri öderiz. Şeker, gazyacı, kahve, kibrit satın alırken veya elektrik ve havagazi faturasını öderken, şekerin, gazın, kahvenin, kibritin fiyatı içinde ve elektrik, havagazi faturası içinde istihlâk vergisi öderiz. Yine elbiselik kumaş alırken bunun fiyatına tüccar veya fabrika tarafından eklenmiş olan gümrük ve muamele* vergileri — ki yine istihlâk vergisi mahiyetindedir — bizim üzerimize biner. Bu doğrudan doğruya değil de, vasıtalı olarak alınan vergilerin yükü ise bazı hallerde zenginlerden ziyade fakirlerin üstüne yüklenir. Meselâ bekâr bir zengin, yalnız kendi ihtiyacı için

(*) Muamele vergisinin adı sonradan değişmiş, "istihsal vergisi" olmuştur.

şeker, gaz, kibrit ve kumaş alır. Halbuki evli ve iki, üç çocuğu olan bir işçi, bu bekâr zenginden daha fazla şeker, gaz ve kibrit istihlâk etmek zaruretinde olduğu için bazan zenginlerden daha fazla istihlâk vergisi öder. Zengin, kudreti fazla olduğu halde az istihlâk vergisi, fakir, kudreti az olduğu halde daha fazla vergi ödeyebilir. Bu durumda istihlâk vergisi, mükellefin kudreti ile tersine mütenasip olur. Bu da büyük bir haksızlık teşkil eder. Bundan dolayı vasıtalı vergilere adaletsiz vergi denir. İşte doğrudan doğruya ödenmekte olan vergilerde, meselâ gelir vergisinde mükellefin geçinmesine yarayan gelir kısmı, vergiden istisna edilirse bu adaletsizlik de bir dereceye kadar düzeltilmiş olur.

Asgari geçinme payının lehinde olmak üzere mali bakımdan şöyle bir fikir yürütülür: Küçük gelirlere vergi almak güçtür. Hâsılâtından ziyade masrafı olur. Ve hasılâtın ziyade hoşnutsuzluk getirir.

Bu düşünceler de doğrudur. Asgari geçinme payı indirmenin iktisadi bakımdan izahı da şudur : Vergi, mükellefin eline geçen paradan masraflar çıktıktan sonra geri kalan safi miktar üzerinden alınır. İnsanın yaşaması için lâzım olan asgari beslenme masrafı da, diğer istihsal masrafları gibi bir masraftır. Çünkü insan, bu masrafla hayatını ve çalışmasını devam ettirmektedir. Bu sebepten bu masrafı da vergi alınacak kazançtan indirmelidir. Asgari geçim payını insanın amortismanına benzetilenler de vardır : (H. Laufenburger - Revenu, Capital et Impôt). Nasıl ki bir makine çalıştıkça yıpranır ve nihayet çalışamaz hale gelir. Bundan dolayı bu yıpranmaya mukabil kârdan bir aşınma payı indirilir, bir yana konur. Böylece biriken amortisman paraları ile ileride yeni makine alınır. En az geçim indirimi de bir işçinin ve her insanın çalışma kuvvetinin vaktinden evvel yıpranmasına karşı mücadeleye hizmet eder. Asgari geçim payından vergi alma yolile kısıntı yapılmazsa işçi kendini daha iyi besler ve yıpranmayı bir dereceye kadar telâfi eder.

Meselenin sosyal bakımdan mütalâası daha derinlere gider. Meşhur Fransız mütefekkeri Jean Jacques Rousseau der ki, herkese geçinmesi için ne kadar kazanç lâzımsa o kadarını bırakmalıdır. (Herkes yaşama- lı, fakat zengin olmamalı). İhtiyaçtan fazlasını vergi yolile almalı, buna karşı asgari geçim payı vergiden istisna edilmelidir. Bu, tabii ifrata giden bir düşüncedir.

Fakat bazan ifrata giden ve en az geçim indiriminin lehinde olan bu düşüncelere karşı, bu indirimin aleyhinde olanlar da vardır. Bunların da düşüncelerine kısaca temas etmek faydasız sayılmaz. Bu düşüncelerden bir kısmı mali bakımdandır. Derler ki küçük kazançlar, bir memlekette ekseriyeti teşkil eder. Bunlardan vergi alınmazsa verginin hâsılâtı

çok azalır. Öte yandan bugünkü demokrasiler, az gelirlilerin siyasi hayatındaki üstünlük ve nüfuzunu arttırmaktadır. Bunları bir de vergiden istisna etmek ahlâki ve mantıki olmaz. Hele bir Alman maliyecisi Schnaz, vergi ödeme ile vatandaşlık sıfatı arasındaki râbıtaya dayanarak şu düşüncüyü ileri sürer : Vatandaşın bir takım hakları ve buna karşı vazifeleri vardır. Bu haklardan faydalanmak için vazifeleri de yerine getirmek lâzımdır. Vergi vermeyen bir vatandaş bu vazifelerden birine yerine getirmemiş olur.

Bu aleyhteki düşüncelere cevap vermek kolaydır. Vergi hâsılatı azalacak diye, sahibini öldürmeyecek kadar yaşatacak derecede az geliri olanlardan vergi almak cihetine gidilemez. Adalet ve insanlık mülâhazaları, bu şekilde düşünmeye müsaade etmez. Diğer taraftan geliri, asgarî geçinme payından az olduğu için gelir vergisi ödemeyen bir vatandaş, hiç vergi vermiyor değildir. Bu vatandaşlar istihlâk vergileri ödemektedirler.

Görürsünüz ki, bizim aklı selimimizin, adalet hislerimizin kolayca kabul ettiği bir esası eskiler, hem de mütefekkir sınıfından bir kısmı itirazla karşılamışlardır.

Fakat prensibi kabul etmek kâfi değildir. Kabul edilen esasın maksadı temine kifayet etmesi de lâzımdır. Asgarî geçim indirimi diye ufak ve sembolik bir tenzil yaparsak maksadı gerçekleştirmiş olmayız. Asgarî geçim ne kadar olmalıdır? Bu tenzilatı yukarıda söylediğimiz gibi aile yükü için indirim yapılması esasına bağlıyoruz ve bu ikinci tenzilin yapılmasını doğru görüyoruz. Çünkü geliri aynı olan, meselâ ayda 200 lira ücret alan iki işçiden biri bekâr olsa, öteki evli ve çocuklu bulunsa, bunların geçinme seviyeleri arasında mühim fark olur. Gelirler müsavi diye müsavi derecede vergi alırsak olmaz. Çünkü bu vergi evli olan işçiye ağır gelir. Şu halde bu indirimde mükellefin ve işçinin kısmını ve çocuklarını da dikkate almak lâzım. Mükellefin iâşesi kendisine ait ana ve babası varsa ve bunlara da o bakıyorsa bunların da hesaba katılması haklı olmaz mı? Bu da hatıra gelir. Fakat İngiltere gibi bazı memleketler müstesna diğerleri bu kadar ilerisine gidemiyor.

Sonra asgarî geçinme ne demektir? Asgarî geçimi temin eden zaruri şeyler nedir? Bunda yaşamayı temin eden asgarî ihtiyaç mı dikkate alınacaktır, yoksa bir dereceye kadar konfor ihtiyacı da gözönüne alınacak mıdır? Bu nokta telâkkiye göre değişir. Dahası var. Bir mükellefin kendisinin ve ailesinin asgarî geçinmesinin neye mal olacağını tesbit ettiğimizi farzedelim ve buna göre bir indirim miktarı kabul edelim. Fakat fiyatlar sâbit bir seviyede durmuyor, yükseliyor. Zamanımızda ise devamlı surette yükseliyor. Ve bugün asgarî maişete kâfi gördüğümüz miktar, ya-

rın fiatların kabarmasile büsbütün kifayetsiz hale geliyor ve fiatların kabarmasile ücretler de artıyor. Ve dün ücreti, asgarî geçim haddinin aşarısında olduğu için vergiye tâbi olmayan işçi, ücretlerin yükselmesiyle bu muaflık haddini aşıyor ve vergi sahasına giriyor. Enflasyon dediğimiz fiat yükselmesi devresinde ücretlerin artırılması, hakiki bir artış değildir. Zahirî bir şeydir. Çünkü hayat pahalandığı için işçinin eline geçen fazla para, masraf yaparken çabuk erir gider. Hattâ böyle zamanlarda ücret artışı, fiat yükselmesi derecesinde olmadığı için işçi ferahlamak şöyle dursun, sıkıntıya düşer. 1936 da Fransa'da sun'î bir refah görüldü. Ücretler yükseldi. Fakat istihlâkin ve talebin artmasına mukabil istihsal artmadığı için pahalılık husule geldi. Bu yüzden birçok işçilerin, kazancı, asgarî geçim me payının üstüne çıktı. Bunlar muaflıktan çıkıp vergi vermeğe mecbur kaldılar. Hele asgarî geçim haddi küçük tutulmuş olursa bu durum kendini daha ziyade gösterir.

Biz de bugün böyle bir durum içinde değil miyiz? Hayat günden güne pahalalanmakta ve tahammül edilmesi güç bir hal almaktadır. Ücretlerde belki bazı artışlar olsa bile bu artış hatların umumî surette yükselmesini takip edememektedir. Bu yüzden işçi sıkıntı çekmektedir. Öte yandan asgarî geçim indirimi 1950 senesinde esasen eksik olarak tesbit edilmiş olan seviyesinde durmaktadır. Biliyorsunuz ki Gelir Vergisi Kanununa göre asgarî geçim indirimi, bekâr bir mükellef için ayda 45 lira, çocuksuz evliler için 75 lira, 1-2 çocuklular için 90 lira, 3-4 çocuklular için 105 ve dörtten fazla çocuklular için 120 liradan ibarettir. Şu zamanda bir bekâr insanın ayda 45 liraya ve beş altı çocuklu bir kimsenin 120 liraya asgarî geçimmesini temin etmesine imkân var mıdır? Bu durumda ayda 46 lira kazanan bekâr bir işçinin vergi vermesi icap etmektedir. Gerçi asgarî geçim haddinin artırılması, işimizin bugün içinde çırpındığı sıkıntıyı giderecek bir çare değildir. Çünkü bu had artırılınca biraz eksik vergi verilecektir veya pek az kimse vergiden kurtulacaktır, o kadar. Fakat ne de olsa asgarî geçim haddinin bu kadar düşük tutulması, acıklı birşey değil midir? Öğrendiğimize göre bir milletvekili en az geçim indiriminin bir misli artırılması için bir kanun teklif etmiş. Bu teklif kanunlaşarsa bekâr mükelleflere ayda 90 lira, çocuksuz evliilere 150 lira, bir veya iki çocuklu mükelleflere ayda 180 lira, üç veya dört çocuklu mükelleflere ayda 210 lira ve dörtten fazla çocuklu mükelleflere ayda 240 lira muaflık tammacak ve bu haddi geçmeyen mükellef veya işçi ücretlerinden Gelir Vergisi kesilmeyecektir. Bu, şimdikine nazaran şüphesiz daha elverişli olacaktır. Fakat Gelir Vergisi Kanun tasansını tadil için hükümetçe hazırlanıp Meclise sunulmuş olan bir kanun tasansına göre:

ayda 312 lira safi kazancı olan bekâr veya evli veya çocuklu, çocuksuz bütün esnaftan ticarî kazancından ötürü Gelir Vergisi alınmayacaktır. Şayet bu tasarı kanunlaşır da esnafın 312 lira kazancı vergiden muaf tutulursa diğer mükelleflerin de aynı derecede bir muafliktan faydalandırılması, müsavat ve adalet içabı değil midir? Ümid ederiz ki, Büyük Millet Meclisi, hükümet teklifindeki müsavatsız ve adaletsiz noktaları düzeltir de haksızlığa mahal bırakmaz*.

Asgari geçim indiriminde ve aile yükü için vergi indiriminde mükellefin kazancı, asgari geçinmesine ancak yetecek miktarda ise bundan hiç vergi almamak ve yine aile yükü altında ezilenlere bir derece ferahlık getirmek suretile adalet mülâhazasına uyulduğunu söyledik. Fakat bazı memleketler aile mevzuunda bu adalet düşüncesinden başka bir maksat daha güderler: Doğumu teşvik etmek. Bunun için de çocuk sayısı arttıkça vergi tenzilâtını arttırlar.

Bundan da maksat, fazla çocuklu ailelerden az vergi alarak nüfusun çoğalmasına yardım etmektir. Fransa, aile yükü için vergi indiriminde böyle bir gaye gütmektedir. Fakat İngilterede ve Birleşik Amerikada vergi hususunda evlilere karşı bekârlardan daha elverişli muamele tatbik olunursa da çocuk sayısı arttıkça tenzilât arttırılmaz. Orada her çocuk başına gelirden altmış İngiliz lirası, yâni primli kur üzerinden yılda 1516 Türk lirası indirilir. Birleşik Amerikada ise, çocuk başına 600 dolar, yâni yılda 5400 Türk lirası tenzil olunur. Başka bir ifade ile bu iki memlekette çocuktan dolayı yapılan vergi tenzilâtı müterakki değildir.

Bizde ise çocuksuz bir aile için ayda 112,5 lira ve 1-2 çocuklu için 135 lira, yâni 22 lira fazla, 3-4 çocuklu için 157 lira ve 5-6 çocuklular için 180 lira kabul edilmiş olduğuna göre indirim çocuk sayısına göre müterakki olmak şöyle dursun, bir çocukla iki çocuk, üç çocukla dört çocuk ve beş çocukla altı çocuk arasında bir fark gözetilmeyerek bu gruplar için aynı derecede indirim yapılmaktadır ve böylece indirim nisbeti fazla çocuklu ailelerin aleyhine tecelli etmektedir. Asgari geçim indirimi şayet arttırılacaksa, aynı zamanda bu durum da düzeltilmeli ve hiç olmazsa çocuklardan her biri için tenzilât yapılmalıdır.

Bu ıslahların yapıldığı farz edilse bile evli işçinin durumu düzelecek midir? Evli ve çocuklu işçilerden az vergi almakla derde deva bulunmuş olmaz. Evli ve çocuklu işçilere, bekâr işçilerden ayrı olarak ağıktan fazla

(*)Konferansın verildiği tarihten sonra çıkan bir kanunla esnafın muaflik şartları genişletilmiş yani bunlara 312 lira muaflik sağlanmış en az geçim indirimine ise başka bir kanunla sadece % 50 zam yapılmış ve bu suretle esnaf, vergi bakımından işçilere nazaran daha elverişli duruma girmiştir.

bir şey vermeli ki evli işçiler biraz ferahlasın. Yâni bazı memleketlerde olduğu gibi evli işçilere aile tahsisatı veya zammı diye bir şey verilmelidir.

Aile tahsisatı veya zammının esası nedir?

Aile tahsisatı, aynı işi gören iki işçiden biri bekâr, öteki evli ise evliye bekânın ücreti verilmekle beraber aile yüküne mukabil fazladan ayrıca ücret verilmesidir. İşçiye verilen ücret, yaptığı için nev'ine ve vasfına tâbidir. Aile sahibi olup olmaması ücrete tesir etmez. Bu sebeple ailesi olan işçiye fazladan tahsisat verilmesi bir hizmet mukabili değildir, bir yardımdır.

İşçinin hayatını tehdid eden tehlikeleri karşılamak için tedbir alıyoruz. Bir kazaya uğradığı zaman kendisine tazminat veriyoruz. Hastalanırsa tedavi ettiriyoruz. İşsiz kalırsa - işsizlik sigortasını kabul etmiş olan memleketlerde - iş buluncaya kadar kendilerine yardım ediliyor. Fakat bu kâfi değildir. Çünkü bir kaza ve hastalık ve işsizlik yalnız işçinin şahsına dokunmuyor. Onun kansını ve küçük çocuklarını da güç duruma düşürüyor. Şayet bu vaziyetlerde yalnız işçiye yardım ile iktifa edilir ve ailesine yardım edilmezse, yine işçi içine düştüğü ağır durumdan kurtarılmış olmaz. Bundan dolayıdır ki sosyal sigortalar, bu durumu gözönüne almışlardır. Hastalık ve işsizlik sigortalarında ailesi olan işçiye daha fazla yardım yapıyorlar. Hattâ bazı malûllük ve ihtiyarlık sigortalarında da aile hesaba katılıyor. Ölüm halinde de hayatta kalan kan ve çocukların yaşamasını kolaylaştıran sigortalar bulunuyor.

Ancak yalnız kaza ve hastalık ve işsizlik halinde evli işçilere bekârlardan fazla yardım etmek de kâfi gelmez. Normal halde de aile durumunu hesaba katmalıdır. Çünkü aile külfeti, masrafları kabartarak suretile işçinin geçinme seviyesini düşürüyor. Dar bir kazançla kalabalık bir ailenin geçindirilmesi, işçiyi sefalete mahkûm ediyor. Bu durum, adalete aykırıdır. Ücret, işçinin yalnız kendisini yaşatmamalıdır. Onun ailesinin yaşamasını da temin etmelidir. İşçinin aile yükünden ötürü sefalete düşmesi, sosyal bakımdan kaygı verici olduğu gibi doğumu da azaltabilir. İngilterede 1942 senesinde meşhur Lord Beveridge tarafından hazırlanan içtimâî sigorta hakkındaki raporda İngilteredeki zaruret durumundan bahsedilirken, bu halin sadece bir içtimâî adaletsizlik doğurmakla kalmayıp aynı zamanda nüfusun azalmasına yer veren buhrana sebep olduğu da kaydedilmektedir. Gerçekten 1912 senesinde İngilterede 15 yaşından küçük olan yetişkin çocukların sayısı 12,040,481 imiş. 1921 de 11,940,167 ve 1931 de ise (10,825,072) ye düşmüş. Şayet azalma temayülü devam etse imiş, bu yaşta olanların sayısı 1961 de (8,433,000) e ve 1971 de (7,600,000) e düşermiş. Doğumdaki bu azalma, İngiltere-

nin istikbalini tehdid eden bir tehlike taşımakta idi. Gerçekten bu raporun hazırlanması dolayısıyla yapılan tahkikler göstermiştir ki İngilteredeki zaruretin dörtte biri, çok çocuklu ailelerin geliri ile ihtiyaçları arasındaki nisbetsizlikten doğmaktadır. Bu zaruret dolayısıyla doğum da iradi surette azaltılmaktadır. Bundan dolayı Beveridge plânında içtimâî güvenlik sigortalarının mümkün olduğu kadar şumullendirilmekle beraber aile tahsisatı esasının kabulü tavsiye edilmiştir. Bu esas ilham eden umumî fikir de şu suretle izah edilmektedir: Geliri yeni bir tevziye tâbi tutarak insanlığı sefaletten kurtarmak lâzımdır. İçtimâî güvenlik politikasının hedefi, gücünün yettiği derecede çalışmaya hazır olan her vatandaşa, her an ve zamanda onun ihtiyaç ve külfetini karşılamaya yetecek kadar gelir temini suretile bu sefaleti ortadan kaldırmaktır. Bunun da çaresi içtimâî sigorta ve aile tahsisatı yolu ile gelirin yeni bir dağıtımının yapılmasıdır. Şu son yarım asır içinde halkın refahsız zümresinin geçinme seviyesi biraz düzeldi. Fakat sefalet ortadan kaldıramadı. Sefaletin ortadan kalkması için bolluk içinde yaşayanlar, zarurî ihtiyaçlarının üstünde kalan gelirlerinin bir kısmından fedakârlık etmelidir. Raporda dikkate değer şöyle bir mütalâaya da rastlanmaktadır: (Daha zengin sınıflardan hiç birine dokunmaksızın sadece işçi zümreleri arasında gelirin yeni bir tevziye tâbi tutulması suretile sefalet kaldırılabilir. Bunu biz, yeni tevziye işçi zümrelerine hasretmek veya insanların, kendilerinden başkalarını sefaletten kurtarmak için standard bir gelirle iktifa etmeleri için söylemiyoruz. Biz sadece şunu göstermek istiyoruz: Topluluğun harpten evvelki iktisadî kaynaklarına nazaran sefaletin kaldırılması kolay olacaktı. Sefalet, bir skandal, bir utanılacak hâdise idi ve onu önlemek için gayret edilmemesinden doğan bir skandal idi).

İşte böylece aile için işçiye fazla ücret verilmesi, sosyal mülâhazalara ve bir de nüfusun azalmasını önlemek düşüncelerine dayanıyor. İçtimâî emniyetin diğer mevzularında olduğu gibi aile tahsisatı bahsinde iktisadî mülâhazalar da araya girer. Gerçekten aile tahsisatı, ailelerin satınalma gücünü artırır ve aileye tamamlayıcı bir gelir getirir.

Esas fikir çok iyi. Fakat aile sahibi işçilere ağıktan verilecek bir aile zammını ne ile karşılamalı?

Evli ve çocuklu işçilere aile zammı verilmesi yolundaki ilk teşebbüs, Fransa'da sanayici patronlardan gelmiştir. Birinci Dünya Harbinden sonra sosyal doktrinden ilham alan sanayi reisleri, ailesi olan işçilere ek bir ücret verme teşebbüsüne geçmişlerdir. Yalnız bir patronun çalıştırdığı işçiler arasında, diğerinin çalıştırdıklarından daha fazla miktarda evli bulunabilir. Bu takdirde işçileri arasında fazla miktarda evli mevcut olan

patron ezilir. Böyle bir haksızlığa mahal kalmasın diye aynı sanayi ile uğraşan patronlar, bir sandık kurmuşlar, bütün işçileri için bunlar evli olsun olmasın sandığa aidat vermeğe başlamışlardır. Böylece toplanan bu aidatla her fabrikada ailesi olan işçilere çocuklarının sayısı nisbetinde zam ödemeğe imkân bulmuşlardır. Fransada da 1932 senesinde çıkarılan bir kanunla ticaret, sanayi, ziraat ve serbest meslekler sahiplerinin aile zammı sandıklarına iştiraki mecburiyeti kondu. 1938 de çıkarılan bir kararname ise, dışarda çalışmayıp evde kalan çocuk annesinden dolayı zamlı tahsisat esasını kabul etti. Daha sonra aile zammı şumullendirilerek müstakil işçilere, memurlara, ortakçılara, evde çalışanlara da verilmeğe başlandı. İlk örneği Frans ve Belçika tarafından verilen bu usul İtalya, İspanya, Orta ve Doğu Avrupada kabul edildi. Anglo - Sakson memleketleri ise bu esası daha sonra ve içtimâî sigorta yolile kabul ettiler.

Demek ki aile tahsisatı ilk zamanlarda patronlar tarafından yardım şeklinde veriliyordu. Sonradan aile gelirini garanti altına almak formülü kabul edilmiştir. Bu formüle göre garanti meslek çevrelerince verilmektedir. Bu vaziyette aile tahsisatı sosyal sigortalardaki usul dairesinde patronlar tarafından ve hattâ patronlarla sigortalıların verdiği aidatla karşılanmaktadır. Buna bazan hükümet yardımları da katılmaktadır. Bu usul İtalya ve İspanyada tatbik edilmiştir. Fakat icap eder ki bu garanti devlet tarafından verilsin ve aile tahsisatı vergi vâridatile karşılansın. Çünkü vergi, millî geliri yeni bir tevzie tâbi tutan bir şeydir. Rusyada, İngilterede ve Yeni Zelânda da kabul edilen telâkki budur. Öteki aile tahsisatı rejimleri de şimdi bu usule temayül etmektedir.

Aile tahsisatı sisteminde daha başka tekâmüller olmuştur. Aile tahsisatı, münhasıran patronlar tarafından verildiği zamanlarda yalnız çalışan işçilere veriliyordu. Tahsisatın nisbeti sâbitti. İşçinin ücreti arttındıkça aile tahsisatı artılmıyordu. Bu durumda işçi olmayanlar, bu tahsisattan faydalanamıyorlardı. Hattâ ücretle çalışan işçiler bile yalnız ücret aldıkları zaman bu tahsisatı alabilirlerdi. Hasta oldukları, işsiz kaldıkları, malû oldukları takdirde aile tahsisatı alamazlardı. Bu suretle aile en muhtaç olduğu bir zamanda yardımdan mahrum kalıyordu. Bu cihetler sonradan islâh edildi. Aile tahsisatı işçinin değil, ailenin hakkı olduğu için işçinin bunu dilediği gibi harcayamaması, israf edememesi düşünüldü. Çocuğa fiilen kim bakıyorsa tahsisatın da ona verilmesi kabul edildi. Bundan başka aile tahsisatı işçilerden maadasına, yani sanayicilere, tâcirlere, serbest meslek sahiplerine de teşmil edildi.

Aile tahsisatının bugünkü rejimine gelince: Bu tahsisat, birçok memleketlerde ilk çocuktan itibaren verilir. (Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, İtalya, Lüksemburg, Yeni Zelanda, Holanda, Polonya, İs-

veç ve Çekoslovakya'da olduğu gibi "Paul Durand - La Politique Contemporaine de Sécurité Sociale". Daha az nisbette olmak üzere bazı yerlerde de ikinci çocuktan itibaren zam ödenir. Fransa, Norveç ve İngiltere'de). Hattâ İrlandada üçüncü, Rusyada ve İzlandada dördüncü çocuktan itibaren tahsisat verilir. Bu gibi memleketlerde tek çocuklu olanlara zam yapılmaz. Çünkü buralarda tek bir çocuğun külfetine kolayca katlanılabileceği kabul edilir, ve doğumun teşviki maksadile hareket edilmez. Bu usul az çok serttir. Bunu tadil için bazı memleketlerde ilk çocuktan itibaren analık zammı diye bir zam tediyelunur.

Aile tahsisatından kimler faydalanır? Bu, her memleketteki kanun vâzının maksadına tâbidir. Çocuk muayyen bir yaşa vardıktan sonra bir zam verilmez. Bu had ekseriya 16 yaştır. Çocuk tahsiline devam etmekte veya ev işlerine bakmakta ise veya çalışmayacak halde ise bu takdirde bazı memleketlerde yaş yirmi ve hattâ yirmi dörde kadar uzatılır.

Kimlerin bu aile tahsisatından faydalanacağını kanun tayin eder. Bu tahsisat yalnız zarurette bulunan ailelere ve bazılarında ise yalnız işçilere verilir. Fakat bu hususta en son kabul edilen formül şudur: Aile reisinin geliri ve meşgalesi ne olursa olsun bütün vatandaşlara aile tahsisatı ödemektir. Hattâ memlekette mukim ecnebilere dahi verilmektedir.

Nüfusun artmasını teşvik eden memleketlerde aile zammının nisbeti fazladır. Bazı memleketlerde, her çocuk için aynı miktarda maktu bir para verilir. Çocuk sayısına göre para arttırılmaz. Fakat umumî surette çocuk sayısı arttıkça her çocuk için verilen parayı da arttıran müterakkı bir tarza gidilmiştir. Bundan başka aile tahsisatı bir yerdeki hayat pahalılığı ile mütenasip olmak lâzım geleceği için tahsisatın miktarı çok defa bölgeden bölgeye ve ailesinin şehirde veya köyde yaşamasına göre değişir.

Milletlerarası Çalışma Bürosunun muhtelif memleketlerde verilen aile tahsisatı hakkında yaptığı bir ankete göre aile tahsisatının işçinin ücretine göre nisbeti % 4,3 ile % 17,3 arasında değişmektedir. İngiltere'de % 4,3 dür, Fransada % 17,3 dür, Kanadada % 7,5, İsveçte % 8,6 dır

Yardımanın mutad şekli, ya maktu veya ücretin muayyen yüzdesi derecesinde para vermektir. Ancak bu paralar, çocuğun bütün masrafları karşılayacak miktarda değildir. Böyle olması da pek temenni edilmiyor. Çünkü aile babası, çocuğun geçimini temin külfetinden büsbütün kurtulmamalı deniyor. Bazan para yerine mesken temini, parasız veya düşük fiyatla süt, vitamin dağıtmak ve mekteplerde çocuklara yemek vermek yollarına da gidiliyor.

Bizde 1944 senesinde maaşlı ve ücretli devlet memurlarına beher çocuk için maktu çocuk zammı verilmesi düşünülmüştür. Bu zam, ilk konduğu zaman çocuk başına beş lira idi. 1946 da 10 liraya çıkarıldı. Görülüyor ki kabul edilen şey, hem kifayetsizdir, hem de çocuk sayısı arttıkça beher çocuğa verilen zammın arttırılması şeklinde bir esasa dayanmamaktadır. İşçilerimize ve diğer vatandaşlara aile tahsisatı verilmesi yolunda ise bir teşebbüs yok gibidir. Bazı yabancı memleketlerde böyle bir aile zammı verme teşebbüsü patronlardan gelmiştir. Bizde ise hususi teşebbüs, acınarak söylemeliyiz ki, sosyal ve insani düşüncelere karşı fazla alâka göstermemekte ve kazancının büyük kısmını kendisine ayırmaktadır. 1945 senesinden beri memleketimizde sosyal dâvalar, oldukça gelişmiş olmakla beraber bu aile tahsisatı meselesi hükümetçe de ele alınmamıştır. Sosyal yardım, tarih boyunca bizim milli şiarımız olmuştur. Fakat son otuz kırk seneden beri fazla maddiyatçı olduğumuz için insani idealler, gönüllerimizi gerektiği gibi ısıtmıyor. Manevi haz denen şeyin zevkine varamıyoruz. Bu yüzden, sosyal dâvalara kendimizi lâynkiyle veremiyoruz. Bu durumda bir gün, bu iş için de kanunun müdahalesine ihtiyaç hasıl olacaktır.